

HVA VET VI OM EFFEKTER AV FANG OG SLIPP FISKE?

Eva B. Thorstad og Tor F. Næsje
Norsk institutt for naturforskning (NINA)

Debatten om fang og slipp fiske engasjerer som aldri før, og svært mange har sterke meninger om temaet. Men er debatten basert på faktisk kunnskap? Og er håndteringen av fisk som settes ut igjen akseptabel ut fra det vi vet om effekter av fang og slipp? Resultater fra NINAs undersøkelser av laks i Altaelva, sammen med en oppsummering fra utenlandske undersøkelser kan gi svar på sentrale spørsmål vedrørende fang og slipp.

Forvaltningsmyndighetene pålegger fang og slipp

Alt fiske som innebærer utsetting av levende fisk etter fangst på krokredskap, bør biologisk sett betraktes som "fang og slipp fiske". Frivillig fang og slipp fiske praktiseres i dag av mange laksefiskere som hovedsakelig fisker for opplevelsens skyld, og ikke for å fylle fryseren. I mange vassdrag benyttes også fang og slipp i forvaltningen av fiskebestanden. I noen elver ønsker en å verne enkelte størrelsesgrupper av laks ved for eksempel å pålegge utsetting av storlaks. I andre elver foregår det i perioder et rettet fiske etter sjøørret og sjørøye hvor all laks slippes ut. Fangst av rømt oppdrettsfisk etter fiskesesongen vil ofte medføre at villfisk slippes ut etter fangst, mens vinterstøing slippes ut under ordinært fiske.

Norsk institutt for naturforskning (NINA) er en forskningsinstitusjon som ikke tar stilling for eller mot fang og slipp fiske. NINAs oppgave er å framskaffe kunnskap om biologiske effekter av fang og slipp som et grunnlag for samfunnsdebatten.

Ikke hensiktsmessig hvis fisken dør

For å kunne vurdere konsekvensen av fiskereguleringer som pålegger utsetting av fisk etter fangst, må en ha kunnskap om dette medfører økt dødelighet eller redusert gytesuksess. Kunnskap om effekter av ulik håndtering og andre forhold er også nødvendig for å utarbeide retningslinjer for mest mulig skånsom behandling av fisken under fang og slipp, hvis dette er en praksis som fortsatt skal inngå som en pålagt forvaltningsstrategi, eller utføres frivillig av fiskere.

Det bør dessuten være et mål at den økende etiske debatten om fang og slipp er mest mulig kunnskapsbasert i forhold til effekter av fang og slipp og hvilke påkjenninger fisken blir utsatt for. I dag framstår debatten ofte som mytepreget, og basert på personlige meninger og synsing.

Overlever laksen fang og slipp?

Omfattende undersøkelser av effekter av fang og slipp på laks er gjennomført i Altaelva i samarbeid mellom Alta Laksefiskeri Interessentskap (ALI) og NINA. Atferd og overlevelse til laksen ble registrert ved at 44 laks ble radiomerket ved fang og slipp. Av disse var 43 laks

(98 %) i live i gyteperioden i oktober, mens den siste fisken enten mistet radiosenderen eller døde før gyteperioden.

Dødelighet som følge av fang og slipp er altså minimal i Altaelva, selv hos laks som ble påført en ekstra belastning ved radiomerking i forhold til ordinært fang og slipp fiske. Utenlandske undersøkelser har imidlertid rapportert dødeligheter fra null til 80 % etter fang og slipp hos laks. Det er derfor naturlig å spørre hvilke faktorer det er som medfører en slik variasjon?

Vanntemperatur er sannsynligvis en av de mest avgjørende faktorene når det gjelder dødelighet etter fang og slipp. Ved temperaturer opp til ca 17 °C ser dødeligheten i de utenlandske undersøkelsene ut til å være svært lav. I Altaelva er vannet sjelden mer enn 15-16 °C. Ved 17-19 °C ser dødeligheten ut til å være opp til 30 %, mens den øker betraktelig fra 20 °C. Det er imidlertid grunn til å advare mot å ta denne oppsummeringen for bokstavelig, fordi det er mange andre faktorer enn vanntemperatur som også virker inn.

Å ta fisken ut av vannet og opp i luft kan også bidra til økt dødelighet. De fine gjellelamellene klapper sammen i luft og kan bli varig skadet med alvorlige følger for fisken. Å ta fisken ut av vannet vil trolig ha størst konsekvenser ved høy vanntemperatur, fordi fisken i utgangspunktet tåler mindre.

Generelt tåler laks mer håndtering og påkjenning jo lengre de har stått i elva. Blank nygått laks er mye mer sårbar, noe som trolig skyldes at de nettopp har gått gjennom en omstilling fra å leve i saltvann til ferskvann - og ikke minst at de enda ikke har utviklet et beskyttende slimlag på kroppen, slik brun laks har.

Gyter laksen etter fang og slipp?

Vi tror at laksen i Altaelva ikke bare overlever fang og slipp, men også deltar i gytingen. Av radiomerket laks ble nesten alle (95 %) registrert på kjente gyteplasser i gyteperioden. Det er gode grunner til å tro at laks (særlig hunner) som er i live og til stede på gyteplassene, deltar i gytingen, selv om dette er vanskelig å observere direkte i ei stor elv.

Antakelsene våre om at laksen deltok i gytingen blir støttet av at én av de radiomerkede hunnlaksene ble observert på et gyteområde i ferd med å dekke over ei gytegrep. En merket hannlaks som ble fanget som vinterstøing, var dessuten utgytt. Effekter av fang og slipp på gytesuksess hos laks er imidlertid et område som det behøves mere kunnskap om.

Fanges og slippes samme laks flere ganger?

I Altaelva er det beregnet at sportsfisket fanger mer enn halvparten av laksen som vandrer opp i elva. Bare en liten andel (4 %) av laksen som ble fanget og sluppet i Altaelva, ble imidlertid fanget igjen under sportsfisket senere samme sesong. Disse resultatene er basert på merking av 353 laks med et nummerert plastmerke ved ryggfinnen. Bare 14 av disse ble fanget på nytt under sportsfisket. Ingen ble gjenfanget flere ganger.

Effekter av fang og slipp på laksebestanden i Altaelva

I Sautso, den øverste av fem soner i Altaelva, har laksebestanden gått kraftig tilbake etter kraftutbyggingen. Gytebestanden av hunnfisk ble i enkelte år på 1990-tallet anslått til å være for liten til å fullrekruttere elva med yngel. Fra 1998 ble derfor all laks som ble fanget under sportsfisket, sluppet igjen. Gjennomføring av fang og slipp ser ut til å ha hatt en meget positiv effekt på laksebestanden i Sautso. Telling av gytegrøper tyder på at fang og slipp fiske kan ha medført en fordobling av gytebestanden i Sautso sammenlignet med tidligere år.

Optimal håndtering - ikke som på TV!

For å undersøke hvilken håndtering laksen utsettes for ved vanlig fang og slipp, ble det i flere år ført omfattende registreringer av fisket i Altaelva. Det ble avdekket at mange fiskere bør ”oppdras” til en mer skånsom håndtering av fisken, ettersom gjennomsnittlig håndteringstid fra landing til utsetting var hele tre minutter, og 17 % av fisken ble holdt opp i luft. Det bør også understrekes at fiskere på TV ikke alltid er noe godt forbilde når det gjelder optimal håndtering av fisk.

Laksen skal ikke bare overleve fang og slipp, men utsettes for minst mulig ubehag og stress, ha en mest mulig normal atferd etterpå og størst mulig gytesuksess. En vanlig effekt av fang og slipp ser for eksempel ut til å være en unormal vandring nedover i vassdraget, fra noen hundre meter til flere kilometer. Basert på fem års undersøkelser i Altaelva, erfaringer fra utenlandske undersøkelser og våre egne erfaringer med håndtering og radiomerking av laks generelt, anbefaler vi følgende:

- Håndter laksen så skånsomt som overhodet mulig under fangst og utsetting - og absolutt ikke som de verste eksemplene sett på TV.
- Kjør laksen så kort tid som mulig før de landes, stressreaksjoner øker med økende tid laksen blir kjørt på stang.
- Laksen bør landes med håv uten knuter i nettet. Håven må være stor nok til å romme laksen uten at finner, hale og slimlag skades.
- Laks som blør fra gjellene, eller har andre store skader, avlives.
- Ikke ta laksen opp i luft, men ta ut krok og fotografer mens laksen er i vannet.
- Ikke løft laksen opp etter haleroten, da kan den brette ryggen.
- Ta så lite som mulig i laksen, slik at slimlaget på kroppen skades minst mulig.
- Bruk ei tang til å ta ut kroken.
- Bruk så kort tid som mulig fra landing til laksen slippes igjen.
- Hvis laksen ikke svømmer umiddelbart ved utsetting, før den forsiktig fram og tilbake i vannet slik at det strømmer vann over gjellene ("pumping").
- Fang og slipp bør ikke praktiseres ved høye vanntemperaturer.
- Vær spesielt forsiktig med nygått, blank laks.
- For optimal behandling av fisken bør en være to personer ved landing og utsetting.